

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Mgr. Michaela Pešková, Ph.D

Habilitační práce

Vladimir Sorokin, Jáchym Topol: Koncepty národní identity v imagologickém kontextu

Oponent

Prof. Natália Muránska, PhD.

**Pracoviště opONENTA,
institute**

Katedra slovanských filologií, FF UKF Nitra, Slovensko

[Text posudku]¹

Mgr. Michaela Pešková, Ph.D. predkladá k oponentúre habilitačnú prácu s názvom *Vladimir Sorokin, Jáchym Topol: Koncepty národní identity v imagologickém kontextu*. Formulácia témy je pregnantná – z názvu je jasné, akým spôsobom, na akom materiáli a s akým cieľom budú skúmané zvolené texty.

Tvorba oboch autorov, skoro rovesníkov – ruského V. Sorokina (nar. 1955) a českého J. Topola (nar. 1962) – rezonuje so súčasnosťou, je aktuálna, zároveň kladie mimoriadne nároky na spracovanie z niekoľkých aspektov:

- 1) románová tvorba autorov je plná alúzií, intertextu, narážok, asociácií, dobových i spoločenských konotácií, identít i 'deít', dešifrácia ktorých vyžaduje dôkladné poznanie textu aj širokého kontextu;
- 2) sú to spisovateľské kultové postavy, kontroverzné ikony svojej doby s vyhranenými občianskymi postojmi, na ktoré reagujú nielen odborné a čitateľské kruhy, ale aj predstavitelia politickej proveniencie.

M. Pešková si vybrala „...ohraničený korpus textů, a to sedm románů vzniklých po roce 1989. Sorokinovy *Den Opričníka* (2008), *Telurii* (2013), *Manaragu* (2017) a *Doktora Garina* (2021) a *Topolovy Sestru* (1994), *Kloktat dehet* (2005), *Citlivého člověka* (2017)“ (s. 13). Výber autorov – ako aj konkrétnych textov – tvoria zmysluplný validný materiál k výskumu nastolenej problematiky.

Štruktúra práce je logická a funkčná – od teoretických východísk, cez detailnú prácu s konkrétnymi textami, k presvedčivým uzáverom.

Obsah práce pozostáva z 18 nadpisov, ktoré nie sú číslované. Gro práce tvoria kapitoly s názvami *Koncepty teritoriality* (s. 51 – 82), *Koncepty „my“* (s. 83 – 124), *Koncepty „já“* (s. 125 – 142), *Koncepty „oni“* (s. 143 – 210). Tieto pomerne objemné kapitoly vzhľadom k svojmu obsahu majú lakonický názov, pod ktorým sa skrývajú jednotlivé akoby podkapitoly. Tento lakonizmus nedáva predstavu o náplni „kapitol“ a veľmi sťažuje orientáciu v texte, ktorý je vysoko odborný, hutný a náročný k čitateľovi. Vid' napr. názov *Koncepty teritoriality* (s. 51 –

¹ V textu posudku se lze zaměřit například na tyto oblasti: aktuálnost tématu, přístup k řešení, použitá metodologie, kvalita a správnost dosažených výsledků, původnost dosažených výsledků, uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi, formální úprava a jazyková úroveň práce, připomínky k habilitační práci uchazeče.

85) obsahuje niekoľko podnadpisov/podkapitol: Prostor reálný a prostor imaginárny, s. 52; Mapy a mentální mapy, s. 55; Centrum a periferie, s. 63; Imperialismus a neoimperialismus, s. 66; Postimperialismus, s. 69; Pomezí prostory, s. 72; Anarchistické enklávy, s. 73; Jazykový faktor, s. 74; Globalizace, s. 75; Pohyb a cesta, s. 77; Novodobé nomádství s. 79.

Metódy výskumu sú explicitne pomenované, zdôvodnené (i naplánované) v Úvode (s. 13), i v rámci samostatnej kapitoly *Imagologická a další metodologická východiska* (s. 19- 30: Imagologie jako vědecká disciplína a jako literárněvědná metoda – s. 20; Sémiotická analýza, Diskurzivní analýza – s. 24; Kognitivní lingvistika – s. 25; Premisy o imperialismu, postimperialismu a neoimperialismu – s. 27; Kvantitativní metody – s. 27; Kategoriaální systémy, Teorie sítí – s. 28; Teorie množin, Mentální mapování – s. 29).

Zvolený metodický a metodologický postup je použiteľný a veľmi produktívny. V súčasnosti sa imagológia ako vedná disciplína rozvíja predovšetkým v literárnej vede, ale zasahuje aj do iných humanitných disciplín (vrátane politológie, sociológie, filozofie), je užitočnosť v transdisciplinarite, pričom jedným z jej aspektov je dekonštruovať (nacionalistické) diskurzy a stereotypy. Prekážkou môže byť prítomná binarita, čoho si je ale M. Pešková dobre vedomá: „Imagologické literárněvědné reflexe se pohybují v systému binárních vztahů.“ (s. 22) a na konci práce sa prikláňa k tradícii: „Domníváme se, že ve zvažování konstrukce heteroimage je funkční uplatnit triadickou koncepci, tedy spectant – spected – recipient, ...“ (s. 221).

Imagológia ako súčasť komparatistiky, alebo komparatistická imagológia, sa snaží o identifikáciu, pochopenie a akceptovanie inakosti (nie binárne vymedzenie sa proti), z čoho M. Pešková vychádza a čo akcentuje: „Práce rozvíjí metodiku imagologického bádání. Zejména v tom, že se ve zvýšené míře než je obvyklé věnuje autoimage a také metaimage oproti heteroimage, analyzuje vzájemné ovlivňování autoimage a heteroimage, řeší poměr mezi image, obrazem a stereotypem, mezi image a realitou, a navrhuje rozlišení dalších zpřesňujících podskupin imagí.“ (s. 253).

Imagológia je v súčasnosti záležitosť aktuálna, hoci skôr európska – belgická, nemecká (J. Leerssen, M. Beller, H. Dyserinc, S. Berger), evidujeme práce v Česku (I. Pospíšil, M. Voltrová, M. Zelenka a i.) i na Slovensku (R. Gáfrik). Ruskej komparatívnej imagológii sa venujú napr. J. V. Riabčikova, V. P. Trykov, V. A. Chorev, V. B. Zemskov (reagujú predovšetkým na aachenskú školu), ale jej vývoj v porovnaní s európskou nie je taký intenzívny. Samotná M. Pešková v *Použitěj literatúre* (s. 239 – 252), uvádza úctyhodných temer 380 zdrojov rozdelených do logických tematických blokov. V tomto ohľade je to jedinečný bibliografický zdroj k danej téme.

Silnou stránkou práce sú exaktné postupy (kvantitatívna a jazyková analýza), výsledky ktorých sú demonštrované predovšetkým formou grafov a tabuliek a slúžia ako potvrdenie vytýčených cieľov, úvah i záverov Michaely Peškovej. V súvislosti s imagologickým výskumom sa v textoch oboch autorov identifikujú konkrétne lexémy, napr. tematické lemmaty „iní“ (cudzí, národnostne) na s. 34 – 44; na s. 78 sú to lexémy spojené s pohybom (transportom osôb); na s. 120 svetové strany: východ západ, sever, juh; na s. 116 – 117 výskyt nápojov: vodka pivo, víno; na s. 197 lemmaty asociujúce Rusko a Česko v tvorbe J. Topola; graf č. 13 na s. 141 poukazuje na „Četnost významově signifikantních lemmat ke konceptu regionalismu, nacionalismu a kosmopolitismu na 10 000 slov“, atď., atď. Podkapitola *Různí „jiní“* (s. 163 – 180) kapitoly *Koncepty „oni“* (s. 143 – 210) je skoro celá vystavaná na výsledkoch zhrnutých

do grafov. Treba oceniť, že tento výskum vôbec nie je samoučelný, práve naopak: „Kvantitatívny výskum nám slouží jako opora pro interpretaci.“ (s. 163).

Je potrebné sa zamyslieť: J. Topol je autor píšuci v českom jazyku, V. Sorokin v jazyku ruskom. M. Pešková uvádza: „Při analýze kvantitatívni a jazykové jsme pracovali s ruskými originály. Ukázky však uvádíme pro dostupnost širšímu publiku v češtině, stejně jako pro plynulost čtení překládáme citace z cizojazyčné sekundární literatury do češtiny.“ (s. 17).

Do akej miery analýza textov v ruštine zodpovedá ich ukážkam v češtine? Pri preklade vždy nastáva posun, evidujeme niečo ako „stratené v preklade“, čo je dané slovnou zásobou (počtom slov), štruktúrou i vnútorným fungovaním jazyka. Počet slov originálu a prekladu nikdy nie je rovnaký, nehovoriac o špecifikách ako napr. slovesá pohybu v ruštine (porov. s. 78), frekvencia osobných zámen v českej/ruskej vete a pod. Nevytvára sa určitý nesúlad (v miere napr. intenzity/naliehavosti?) medzi českou verziou Sorokinových diel a výsledkami kvantitatívnej a jazykovej analýzy v ruštine (pre českého čitateľa)?

Vzhľadom na nastolenú a riešenú problematiku (aj stereotypov) sa natíska i ďalšia otázka – používanie pojmu *velký národ/malý národ* (s. 23, 33 i inde). Čím je daná veľkosť/malosť národa? Počtom obyvateľov, veľkosťou obývaného územia, expanzívnosťou, imperialistickým prejavom v určitom historickom období? Kam zaradiť napr. Belgicko? (Porov. István Bibó: Bieda východoeurópskych malých štátov, Kalligram, 1996.)

Formálna úprava a jazyková úroveň zodpovedá nárokom kladeným na daný typ práce. Jazyk, vedecký štýl i pojmový aparát preukazujú vysokú odbornosť a profesionalitu; koherencia textu je plynulá, formulácie, argumentácie a konklúzie sú jasné, logické a presvedčivé, citácie a parafrázy sú korektné.

V texte práce sme zaznamenali len drobné nepresnosti:

- preklepy (s. 241 – Vlasimir Sorokin, Antrpologičeskije narkotiki; s. 146 – Hetetoimage jako hodnotící kategorie – názov podkapitoly; s. 250 – Etolu’turnyje rusizmy, Kvalitativní analýza...);
- nepresnosti: s. 52 – v letech 2017-1918 pobýval Franz Kafka...; s. 53 – Kloktat dehet, 196 → citát je zo strany 169 a pod.;
- nejednotné odsadenie odsekov (napr. s. 54), nejednotnosť zarovnania textu a i.

Evidujeme obrovské množstvo prác o tvorbe V. Sorokina i J. Topola (viď napr. časť v Použitej literatúre, s. 239 – 244). Za nóvum predkladanej práce určite považujeme sústredený komparatívny imagologický výskum, presvedčivé argumentácie, vedecké postupy, relevantné závery. Celkovo je to tematicky i obsahovo zásadný text, ktorý jednoznačne prispieva k rozvoju odboru. Treba spomenúť aj inovatívnosť M. Peškovej, keď, napríklad, navrhuje a definuje vlastné čiastkové ‘image’ kategórie: vnitřní/vnější autoimage, „metaautoimage“, „vlastní metaheteroimage“, „cizí metaheteroimage“, „metametaheteroimage“ a následne dodáva: „Kromě toho se nám jako užitečné jeví rozlišovat dílčí tematická image, jako je image lídra, lidu, jazyka, národní minulosti atd.“ (s. 221). Podkategórie sú logické a zdôvodnené, ich životaschopnosť ukáže budúcnosť.

Výsledky práce sú preukazné, argumentačne podložené. M. Pešková formuluje svoje partikulárne závery priebežne, napr.: „Můžeme tedy konstatovat, že identita, osobní i národní, je klíčovým elementem Sorokinových i Topolových textů. Nejčistším jádrem vyprávění je však vlastně základní existenciální schéma: Jedinec (člověk) se na své cestě časem a prostorem

začleňuje do „my“ (a vymezuje se vůči „oni“).“ (s. 42), sumarizující závěry koncipuje na konci: „Právě v tom však dle našeho názoru Doktor Garin završuje poselství všech sledovaných textů ... a navracejí se k sobě samým. Telurie končí poustevnictvím, Géza doputuje do nitra hory, Topolův Potok se zavírá ve vlastím pokoji, Ilija se vrací do starého Domova, rodina z Citlivého člověka vyráží hledat domov nový. A Doktor Garin se usazuje v příjemném chabarovském bytě se znovunalezenou Mášou: „Amo. Ra. Mut. To je náš svět. Nejlepší svět v celém Vesmíru.“ (Doktor Garin, 436)“, (s. 237).

Práce ako celok pôsobí homogénne, autorka sa drží vytýčených cieľov, neodkláňa sa od témy, pracuje systematicky a postupne, text prirodzene kreuje a plynule prechádza od problému k problému, na ploche celého textu si vytyčuje nové ciele, čo svedčí o produktivite výskumu i samotného textu práce. Napriek výbornej znalosti problematiky, textov i teoretickej bázy, M. Pešková neuzatvára definitívne svoj výskum – práve naopak – koniec jednej etapy výskumu je pre ňu výzvou k ďalšiemu bádaniu: „Také otázku, zda spisovatel image nejen zaznamenává, ale i tvoří s mimoliterárním dosahem, je třeba podrobit dalšímu zkoumání.“ (s. 227).

Habilitačná práca Mgr. Michaely Peškovej, Ph.D. je seriózný vedecký spis o súčasnej literatúre, ktorý svojou úrovňou, vedeckosťou, exaktnými metódami a presvedčivými závermi predstavuje ojedinelý text, ktorým Mgr. Michaela Pešková, Ph.D. preukázala schopnosť formulovať, nastoliť a produktívne riešiť vedecké problémy literárnej vedy.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

Otázky a postrehy sú formulované priamo v texte posudku,

Závěr

Habilitační práce Mgr. Michaely Peškové, Ph.D., *Vladimir Sorokin, Jáchym Topol: Koncepty národní identity v imagologickém kontextu* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru dějiny konkrétních literatur (slovanské literatury).

Nitra

Dne 2. 2. 2024

.....
podpis